
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Τύπος υπήρξε πρωταγωνιστικός παράγοντας του Εθνικού Διχασμού. Τόσο κατά την εμφάνιση και κλιμάκωσή του στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και κατά την αναζωπύρωσή του στη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, αποτελούσε οργανικό μέρος του χάσματος που δίχαζε την ελληνική πολιτική και την ελληνική κοινωνία. Ο ελληνικός Τύπος της εποχής δεν ήταν ένας ουδέτερος παρατηρητής των εξελίξεων. Υποστήριζε σαφείς παραταξιακές θέσεις παρότι κάθε εφημερίδα έδειχνε προτίμηση σε μερικούς πολιτικούς και συχνά χρησιμοποιούνταν ως «προσωπικό» έντυπο. Επειδή οι εφημερίδες διέθεταν σημαντικά γεωγραφικά και προσωπικά δίκτυα σε μεγάλες περιφέρειες και ο απόηχός τους έφθανε με αλληπάλληλα κύματα σε ολόκληρο το έθνος κατέληγαν να συνδιαμορφώνουν τις αντιλήψεις της κάθε παράταξης και τις αποχρώσεις των επιμέρους κομμάτων τους. Καθώς ελέγχονταν συχνά από τη λογοκρισία αντιμετώπιζοντας κατά καιρούς τη βίαιη διακοπή της λειτουργίας τους, συνέβαλαν στην όξυνση του πολιτικού κλίματος. Οι εκδότες και συντάκτες των εφημερίδων θεωρούσαν αποστολή τους τη χαλύβδωση της παραταξιακής συνοχής και την καταδίκη κάθε παραταξιακής μεταπήδησης. Σημείο αναφοράς αποτελούσε η μανιχαϊκή αντίθεση προς την άλλη πλευρά, την οποία έβλεπαν ως ενιαίο στρατόπεδο που απεργαζόταν το κακό του τόπου. Αυτή η πολωμένη εικόνα δεν επηρεαζόταν έως τη δεκαετία του 1930 από τις αριστερές εφημερίδες, οι οποίες καταδίκασαν συλλήβδην τον παραταξιακό Τύπο κάθε απόχρωσης, όπως και τα κοινοβουλευτικά κόμματα ως ενεργούμενα του ιμπεριαλισμού.

Η αρθρογραφία της εποχής στις παραταξιακές εφημερίδες ήταν αιχμηρή, ωμή, απροσχημάτιστη. Αντικατόπτριζε το βαθύ μίσος που διέπνεε τις δύο παρατάξεις προσδίδοντας χαρακτηριστικά σχίσματος θρησκευτικού χαρακτήρα και όχι απλώς πολιτικής αντιπαράθεσης. Οι ηγέτες της κάθε πλευράς παρουσιάζονταν ως άγιοι από τις οικείες παραταξιακές εφημερίδες, ως δαίμονες από την αντίπαλη πλευρά. Ήταν οι «αρχιερείς» του σχίσματος: ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε υπερφυσικές ιδιότητες για τους οπαδούς του, ενώ ήταν σατανάς για τους αντιπάλους του. Ομοίως, στις αντιβενιζελικές εφημερίδες, θετικές υπερφυσικές ιδιότητες είχε ο

βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ και εν τη απουσία ή εν τη αδυναμία του ο Δημήτριος Γούναρης πλαισιωμένος από την συλλογική αντιβενιζελική ηγεσία. Και στις δύο περιπτώσεις, η χαρισματικότητα των κεφαλών κατά βεμπεριανή έννοια βάθυνε τη διαμάχη.

Στη βενιζελική παράταξη ξεχώριζαν οι εφημερίδες *Πατρίς*, *Ελευθερος Τύπος* και *Έθνος*, ενώ στην αντιβενιζελική οι εφημερίδες *Πολιτεία*, *Εσπερινή*, *Σκριπ*. Ο *Ριζοσπάστης* έγινε από το 1918 όργανο του νεοσύστατου τότε Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος (ΣΕΚΕ). Το 1919 το τοπίο εμπλουτίστηκε από την δυναμική εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Με ασυμβίβαστες αντιβενιζελικές θέσεις, που οφείλονταν εν πολλοίς στην πένα του εκδότη της Γεώργιου Α. Βλάχου, αφιόνισε την κοινή γνώμη υπέρ της αντιβενιζελικής πλευράς πριν από τις εκλογές του Νοεμβρίου 1920 και αμφισβήτησε τα κίνητρα του Ελευθέριου Βενιζέλου στη Μικρασιατική Εκστρατεία καθιστώντας τον υπεύθυνο για απώλειες διεκδικούμενων εδαφών (π.χ. Β. Ήπειρος, Κύπρος), όπως και για την δεκαετή σχεδόν αιμορραγία της ελληνικής κοινωνίας στα πολεμικά μέτωπα.

Η Καθημερινή αποτέλεσε σταθμό στην σύγχρονη ελληνική ιστορία. Είναι δύσκολο να φανταστούμε την πόλωση βενιζελικών-αντιβενιζελικών κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας χωρίς τα πύρινα άρθρα του Γεώργιου Α. Βλάχου (ή Γ.Α.Β.). Το γεγονός ότι παρέμεινε εκδότης και διευθυντής μέχρι το θάνατό του, το 1951, τον καθιστά άλλωστε πρώτης τάξεως ιστορική «πηγή» για ολόκληρο το Μεσοπόλεμο. Γιος του διπλωμάτη και συγγραφέα Άγγελου Βλάχου, προερχόταν από στιβαρό κοινωνικό περιβάλλον και είχε συγγραφική εμπειρία ιδίως σε θεατρικά έργα. Προπάντων, όμως, διέθετε αντιβενιζελικές περγαμηνές έχοντας εργαστεί ως τμηματάρχης στην Εθνική Τράπεζα, έτερο ισχυρό προπύργιο του αντιβενιζελισμού. Τα άρθρα του Γεώργιου Α. Βλάχου πλημμύριζαν από απέχθεια προς τον Βενιζέλο και τον βενιζελισμό που είχε ανατρέψει τα δεδομένα της «μικράς, αλλά εντίμου Ελλάδας» (*Η Καθημερινή*, 12 Οκτωβρίου 1920). Ο Βενιζέλος θεωρούνταν υπαίτιος όλων των δεινών του έθνους, ξενόδουλος, δικτάτορας, και προδότης των εθνικών δικαίων. Χωρίς επιφυλάξεις, ο Γεώργιος Α. Βλάχος επαναλάμβανε σε διάφορες ευκαιρίες ότι ήταν δυστύχημα το ότι βρισκόταν ακόμα εν ζωή.

Τέτοιες τοποθετήσεις χαρακτήριζαν την προσωπική οπτική του, αλλά, παράλληλα, εξέφραζαν πεποιθήσεις που ήταν διάχυτες στο αντιβενιζελικό στρατόπεδο. Υπό μια έννοια, *Η Καθημερινή* επώασε την αντίπαλό της, το *Ελευθερον Βήμα*, που πρωτοεκδόθηκε το 1922 από το εκδοτικό συγκρότημα του Δημητρίου Λαμπράκη. Ήταν η απάντηση στην αντιβενιζελική ορθοδοξία που εκπροσωπούσε η *Καθημερινή*. Ορθοδοξία έως την Μικρασιατική Καταστροφή σήμαινε παροχή αμέριστης υποστήριξης στον βασιλιά Κωνσταντίνο Α΄ και στον Δημήτριο Γούναρη

χωρίς αμφισβητήσεις. Όταν ο Ιωάννης Μεταξάς παρουσιάστηκε ως οιονεί ηγέτης του αντιβενιζελισμού με έκτακτες εξουσίες χωρίς να λάβει το «χρίσμα» από την προηγούμενη αντιβενιζελική ηγεσία, ο Γεώργιος Α. Βλάχος καταφέρθηκε λάβρος εναντίον του. Η εχθρότητα προς τον Μεταξά εδραζόταν στην άρνησή του να αναλάβει την αρχηγία της Μικρασιατικής Εκστρατείας όταν, την άνοιξη του 1921, του ζητήθηκε από την αντιβενιζελική ηγεσία. Ωστόσο, αυτή η αντίθεση ουδόλως εμπόδισε την *Καθημερινή* να στηρίξει το δικτατορικό καθεστώς που επέβαλε το 1936 δεδομένου ότι εκείνη την στιγμή εκπροσωπούσε τον γνήσιο αντιβενιζελισμό εν αντιθέσει π.χ. προς το διαλλακτικότερο Λαϊκό Κόμμα του Παναγή Τσαλδάρη.

Η Καθημερινή έδινε τον τόνο στον αντιβενιζελική πολιτική επί τρεις δεκαετίες. Ο θάνατος του Γεωργίου Βλάχου το 1951 ουσιαστικά συνέπεσε με την αναδιοργάνωση της συντηρητικής παράταξης μέσα από τον εμφύλιο και την υποχώρηση του δίπολου βενιζελικών-αντιβενιζελικών ως καθοριστικού στοιχείου κομματικής ταυτότητας. Μάλιστα, ο Γεώργιος Α. Βλάχος, αναγνωρίζοντας τις νέες συνθήκες, δεν δίστασε να αποκαλύψει τις πολιτικές σκοπιμότητες και την διαπλοκή κομμάτων και Τύπου την εποχή του μεσουρανήματος της πόλωσης. Ενδεικτικές ήταν οι δηλώσεις του για τα δύο διάσημα άρθρα που δημοσίευσε στην *Καθημερινή* λίγο πριν από την κατάρρευση του μετώπου στη Μικρά Ασία τον Αύγουστο του 1922: το 1949 παραδέχθηκε ότι τα άρθρα «Οίκαδε» και «Πομερανοί» είχαν γραφτεί κατά παραγγελία του Δημητρίου Γούναρη για να προετοιμάσουν την κοινή γνώμη για την ήττα στη Μικρασιατική Εκστρατεία.

Η Καθημερινή ως παράγοντας του Διχασμού θα μπορούσε να είναι ο εναλλακτικός τίτλος του ανά χειράς βιβλίου του Δημήτρη Μαλέση. Ανατέμνοντας την αρθρογραφία, ο συγγραφέας πηγαίνει βαθύτερα από το ξεφύλλισμα της εφημερίδας το οποίο δηλώνει ο τίτλος του. Αναλύει τις ιστορικές και ψυχολογικές συνθήκες που διείπαν την οξύτητα και τη διάρκεια της αντιπαράθεσης βενιζελικών-αντιβενιζελικών. Αναδεικνύει τον κεντρικό ρόλο των προσώπων που βρέθηκαν στα κέντρα λήψης αποφάσεων ως προς την ένταση της αντιπαλότητας, όπως έγινε με τον Γεώργιο Α. Βλάχο ή τον Δημήτριο Γούναρη, σε αντίθεση με τον μετριοπαθέστερο αλλά παραγκωνισμένο αντιβενιζελικό Νικόλαο Στράτο. Ο Δημήτρης Μαλέσης επιτυγχάνει μια λεπτομερή καταγραφή των αντιλήψεων που φιλοξένησε η *Καθημερινή* ενώ ταυτόχρονα μεταφέρει το κλίμα που καλλιέργησε η ίδια η εφημερίδα ώστε να γίνουν αδιάβατοι οι δρόμοι της συνεννόησης με τους αντιβενιζελικούς παρότι πλησίαζε η Καταστροφή. Εκτός από την φυσιογνωμία της εφημερίδας, προσφέρει επίσης μια σημαντική ψηφίδα στην ιστοριογραφία του Τύπου που αποτελεί κρίσιμη ιστορική πηγή για την κατανόηση της εποχής. Ο συγγραφέας αξιοποιεί και πολλές άλλες εφημερίδες για να τοποθετήσει την *Καθημερινή* στον ιδεολογικό της περίγυρο. Άλλωστε, μέσα από τις σελίδες της ξεπηδά ο αντίπαλος

τον οποίο επιδιώκει να κατακεραυνώσει και να στιγματίσει. Οι αρχειακές πηγές του συγγραφέα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, την Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, την Εφημερίδα της Κυβέρνησης και από προσωπικά αρχεία είναι εξίσου χρήσιμες για να τεκμηριώσουν την πολιτική ατμόσφαιρα που επηρέαζε και επηρεαζόταν από τις σελίδες της εφημερίδας.

Η Καθημερινή γρήγορα επισκίασε άλλες παραταξιακές εφημερίδες και αναγνωρίστηκε ως σημαιοφόρος της αντιβενιζελικής κοινής γνώμης. Το βιβλίο του Δημήτρη Μαλέση καλύπτει ένα κενό στην γνώση μας για την συστηματικότητα του καταγγελλτικού της λόγου εναντίον των βενιζελικών και των συμμάχων τους, εγχώριων και ξένων, από την πρώτη της έκδοση το 1919 έως την Εκτέλεση των Έξι το 1922. Παράλληλα, ξεδιπλώνει λεπτομερώς την ιστορία της εποχής ώστε να είναι κατανοητές και οι εντυπωσιακές μεταστροφές της *Καθημερινής*, όπως η θετική στάση της απέναντι στο Κίνημα» της «τριανδρίας» Πλαστήρα-Γονατά-Φωκά τον Σεπτέμβριο του 1922, η έκφραση επιφυλακτικότητας προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο Α' μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και η επίμονη παρότρυνση για στήριξη του βασιλιά Γεωργίου Β' μετά τον θάνατο του πατέρα του.

Το βιβλίο του Δημήτρη Μαλέση προσφέρει από μια υποφωτισμένη οπτική γωνία μια ενδελεχή και αξιοσημείωτη ιστορία της διχασμένης ελληνικής πολιτικής κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία.

Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου
Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πειραιώς
Μάρτιος 2023